

„Don't Do Stupid Stuff”

Barack Obama realista internacionalista külpolitikája

Magyarics Tamás

A hidegháború utáni korszak egyik – vagy talán a – legfontosabb kérdése az amerikai elnökök számára az, hogy az Egyesült Államok proaktívan vagy „hátulról” vezesse-e a világot, azaz több felelősséget próbáljon meg áthárítani a szövetségesei, sőt a stratégiai versenytársai vállára is. Barack Obama abból a feltevésből indult ki, hogy az USA túlvállalta magát az előző adminisztráció idején. A rendelkezésére álló erőforrások gondos számbavétele és elemzése után Washington a korábbiaknál visszafogottabb és óvatosabb kül- és biztonságpolitikát folytatott. A jelek szerint szakított a clintoni–albrighti „nélkülözhetetlen nemzet” koncepcióval is. Nemzetközi szinten pedig tartózkodott az ideológiailag motivált és meghatározott lépésektől. Ez a prudens megközelítés időnként (tudatos) „nem cselekvésben” nyilvánult meg, amit az elnök előnyösebbnek tartott, mint a bizonytalan kimenetelű döntéseket. Ez a passzivitás aztán, esetenként, ártott az Egyesült Államok hitelességének; így például az Aszad-rezsim büntetlenül lépte át a „vörös vonalat” Szíriában. A tanulmány részletesebben tárgyalja az Obama-adminisztrációnak az amerikai–oroszlációban folytatott politikáját és a *reset* sorsát, az *offshore balancing* felé történt elmozdulást a Közel-Keleten, az Ázsia felé fordulást (*pivot/rebalance to Asia*), valamint a nemzetközi terrorizmussal szemben folytatott küzdelmét, különös tekintettel az Iszlám Állam felemelkedésére és megerősödésére.

Arguably the central strategic question to be decided by any U.S. President, especially in the past few decades, in the post-Cold War era is whether the United States should lead the world proactively or “from behind” by trying to shift more responsibility onto the allies and, in some cases, onto strategic competitors alike. President Barack Obama started with the assumption that the U.S. had overcommitted herself under the previous administration. He seems to have concluded after a careful analysis of the resources available and the public opinion that Washington should be pursuing a more prudent foreign and security policy. He also seems to have broken with the Clintonian–Albrightian “indispensable nation” approach too. He steered clear of ideologically defined and motivated steps in the international arena. In fact, his contemplative and analytical approach to international affairs sometimes bordered on (self-conscious) inaction. In certain cases, however, such a passivity damaged the credibility of the U.S. to some extent; as in Syria, where the Assad regime crossed the so-called “red line” with impunity. The study discusses some of the most important issues arising during the Obama administration in some detail, including the “reset” with Russia; the shift towards “offshore balancing” in the wider Middle East; the policies towards terrorism, especially the Islamic State, where the professed “degrading, defeating, and destroying” seems to have given way to containment for all intents and purposes; and the “pivot/rebalance” to Asia, which has not produced a strategic shift – yet.

* * *

Barack Obama elnökké választását az Egyesült Államokban és szerte a világban is sokan óriási, szinte túlzott várakozásokkal fogadták. Főleg azt várták tőle, hogy korrigálja elődjének, George W. Bushnak a neokonzervatívok által diktált kül- és biztonságpolitikáját. Ez gyakorlatilag az ún. Bush-doktrína feladását jelentette volna, azaz elsősorban az erőszakos demokráciaexport és az amerikai érdekek unilateralista érvényesítésének felváltását egy multilaterális, a nemzetközi jogot és az egyes államok szuverenitását jobban figyelembe vevő politikával. Igaz, a „Bush-doktrína” után – amely nem létezett tételelesen megfogalmazott formában, inkább csak a 43. elnök első, 2001 és 2005 közötti hivatali ciklusának amerikai kül- és biztonságpolitikáját jellemezte – a második négy év (2005–2009) sokkal kiegyensúlyozottabb és a 20. század amerikai külpolitikai fősodrába, a wilsoni ún. liberális internacionalizmusba sokkal jobban belesimuló politikát hozott.

A 2008-ban megválasztott új elnök azonban így is elég súlyos örökséget kapott az előző, republikánus adminisztrációtól: egyebek mellett két lezáratlan háborút (Afganisztánban és Irakban), a megoldatlan iráni nukleáris kérdést, a nemzetközi terrorizmus jelentette kihívást, az orosz–georgiai (grúz) háború után megromlott amerikai–orosz viszonyt és – általában – az Egyesült Államok megrendült presztízsét a világban. Ez utóbbihoz hozzájárult a 2008-ban kitört gazdasági válság, amelynek okai között előkelő helyen szerepeltek az amerikai bankok,

hitelnyújtó és minősítő cégek nem megfelelő ellenőrzéséből adódó problémák.

Az Egyesült Államok 44. elnöke kül- és biztonságpolitikájában pragmatikusabbnak bizonyult, mint belpolitikájában, ahol a Demokrata Párt progresszív, azaz baloldali szárnyának az elképzeléseit próbálta érvényre juttatni elnökségének nyolc éve alatt. A felmerült regionális vagy transznacionális kihívásokat Barack Obama egyrészt bizonyos intellektuális távolságtartással próbálta kezelni, ami esetenként passzivitásba fordult, másrészt pedig a meghirdetett ambiciózus terveket nem követte tett, ami ugyancsak inaktivitást eredményezett. Az elnök magatartása azt a tágabb kérdést vetette fel, hogy az Egyesült Államoknak mint a világ vezető hatalmának (pro)aktívan kellene-e a globális ügyekben fellépnie, vagy inkább egyfajta „háttérhatalomként” a szövetségeseit vagy akár a versenytársait (így például Kínát) kellene a nemzetközi válságok kezelésében való nagyobb aktivitásra, felelősség- és tehervállalásra ösztönöznie. Az alább tárgyalandó regionális politikák vázlatos vizsgálata az utóbbi megközelítést támasztja alá; az Obama-kormányzat általánosságban konfliktuskerülő, „prudens” külpolitikát folytatott.

Barack Obama nem csupán a neokonzervatívok dogmatikus-idealista világszemléletével szakított, hanem fokozatosan és „csendesén”¹ feladta a liberális agendát is. Az amerikai baloldal két szimbolikus-ikonikus ügyében a kampányban elhangzott ígéreteihez képest már rövid időn belül visszalépés volt tapasztalható. Guantánamót mind a mai napig nem

zárta be az amerikai kormányzat, és a genfi konvenciók egyoldalú értelmezésével továbbra is anélkül tart fogságban feltételezett terroristákat, hogy bíróság elé állítaná őket. A globális felmelegedés ügye is hátrébb került; igaz, később (2015 végén) az Egyesült Államok csatlakozott a párizsi klímaegyezményhez.

Az Obama-adminisztráción belül korai összeütközésre került sor egy másik liberális kérdésben is: ilyen volt például a mások védelmezésére vonatkozó felelősség („*Responsibility to Protect*”, R2P) ügye. Samantha Power ENSZ-nagykövét erőteljesen képviselte azt az álláspontot, hogy az Egyesült Államoknak egyfajta erkölcsi kötelessége humanitárius válságok esetén beavatkozni.² Az elnök viszont határozottan elutasította a kizárólag erkölcsi alapon álló amerikai intervenciót, és – többek közt – reálpolitikai érveléssel támasztotta alá azt, hogy Washington miért nem tudott (volna) részt venni például az emberiségellenes ruandai történések megelőzésében vagy megfékezésében.

Barack Obama a felelősség kérdését más téren is inkább realista állásponttól közelítette meg. A Bush-adminisztráció külpolitikáját több más mellett azért is bírálta, mert az túlvállalta magát. (Obama nem használta a „birodalmi túlterjeszkedés” fogalmát, de lényegében arról volt szó.) Az elnök külpolitikai megközelítésére inkább a „felelősség doktrínája” volt jellemző, amennyiben arra szerette volna ösztönözni a szövetségeseket, hogy ők is vállaljanak nagyobb felelősséget a Nyugatra háruló

közös terhekből – például a tágabb Közel-Keleten. Ez a felfogás vezetett aztán Líbia esetében a sokat vitatott „vezetés hátulról” kifejezéshez. Obama elnök Szíria kapcsán pedig a briteket tette részben felelőssé a viszonylagos amerikai passzivitásért: azzal vádolta Londont, hogy az nem tartotta be az összehangolt intervencióra tett ígéretét. A Cameron-kormányon egy másik kötelezettséget is számon kért akkoriban Washington: a NATO-ban elfogadott, a GDP 2 százalékát elérő védelmi kiadási szintet, melyet csak később, 2015-ben teljesített a londoni kormányzat.

Tágabb keretben is megfogalmazta ezt az elvárást, azaz a NATO-tagállamok költségvetési hozzájárulását általánosan is szóvá tette: úgy vélte – bár ennek a véleményének burkoltabban adott hangot, mint utódja, Donald J. Trump –, hogy a szövetségesek „ingyenebéd” mentalitásán változtatni kellene, és rá kell venni őket arra, hogy a saját érdekeik megvédéséért ők maguk tegyenek elsősorban, ahelyett hogy az Egyesült Államokra várnának.³ Az Obama-adminisztráció részéről az akkori védelmi miniszter, Robert Gates adott a legvilágosabban hangot Washington ilyen jellegű frusztrációjának,⁴ és a nyomásnak végül engedelmessé, a NATO-tagállamok a 2014-ben tartott walesi csúcscrtekezleten el is fogadtak egy, a védelmi kiadások megfelelő szintre növelésére vonatkozó ütemtervet.⁵

A multilaterális együttműködést Obama elnök nem csupán a tehermegosztás miatt kívánta előnyben részesíteni.

Nagy általánosságban azt lehet mondani, hogy a liberális oldalon a Walter Russell Mead-féle tipológia alapján közelebb állt a jeffersoni szemlélethez, mint a wilsonihoz, amennyiben a multilateralizmus egyik erényének azt tartotta, hogy az megóvja az Egyesült Államokat a – főleg a neokonzervatívok elveire jellemző – hübrisztől. Bár kimondottan nem utalt rá, de az eszmerendszerétől ideológiai és reálpolitikai szempontból egyaránt idegen volt az a Bill Clinton és Madeleine Albright által is vallott felfogás, amely „nélkülözhetetlen nemzetnek” tekinti az Egyesült Államokat. Ideológiailag hitt ugyan abban, hogy hazájának elő kell segítenie a demokrácia, valamint az emberi és polgári jogok ügyét, továbbá az azokon alapuló értékek és normák elterjedését, de mindezt szinte kizárólag a példaadás erejével kívánta megvalósítani. Kivétel, mint szinte mindig, természetesen e szabály alól is akad: Ukrajnában az amerikai kormányzat aktívan törekedett a Janukovics-kormány felváltására. De ezen erőfeszítések során Obama elnök személyesen meglehetősen a háttérben maradt, átengedve a vezető szerepet Joe Biden alelnöknek és John Kerry külügyminiszternek, illetve alacsonyabb rangú (neokonzervatív szemléletű) külügyminisztériumi hivatalnokoknak.

Az amerikai képességek és lehetőségek józan felmérése pedig arra a következtetésre vezette Obama elnököt, hogy az ország hatalmának korlátjai vannak Ukrajnában és máshol is. Kicsit szégyenlős realistiként hallgatólagosan elismerte, hogy Oroszországnak elemi érdekei

fűződnek Ukrajnához, míg az Egyesült Államoknak nem. Ezen túlmenően felismerte, hogy Moszkva folyamatosan fent tudja tartani az ún. eszkalációs képességét a térségben, míg Washington nem – és nem is ez a célja. Ebből következően az Obama-adminisztráció a szankciókig ugyan elment a Krím Oroszországhoz való csatolása miatt (és a retorika szintjén ostorozta is a nemzetközi jog oroszok általi megsértését és a határok egyoldalú megváltoztatását), de egyértelmű volt, hogy Barack Obama Kelet-Ukrajna és/vagy a Krím miatt nem fog Oroszországgal fegyveres konfliktusba keveredni, és másoknak sem tanácsolja azt.

A háborút – mint a „politika folytatását más eszközökkel” – egyébként *ab ovo* nem vetette el. Némileg ironikus módon, éppen a Nobel-békedíj oslói átvételekor fejtette ki az „igazságos háborúval” kapcsolatos elvét. „Be kell ismernünk a kemény igazságot: nem fognak eltűnni az erőszakos konfliktusok az életünkben. Lesznek alkalmak, amikor nemzetek – egyedül vagy közösen – az erő használatát nem csupán szükségesnek, de erkölcsileg igazolhatónak is tartják.” Majd így folytatta: „A világot úgy veszem, amilyen, és nem fogok tétlen maradni az amerikai nép elleni fenyegetés esetén. Jegyezzük meg jól: a gonosz igenis jelen van a világban. Egy erőszakmentes mozgalom nem tudta volna megállítani Hitlert.”⁶ Más szavakkal: egy „valóság-alapú” külpolitikában hitt, amelyben a világot nagyrészt olyannak kell elfogadni, amilyen, s nem olyannak, amilyennek az ember látni szeretné. Ez utóbbi ponton

ér egyébként össze a liberális baloldal és a (neo)konzervatív jobboldal az Egyesült Államokban: az általuk jónak és helyesnek tartott világ aktív (időnként agreszív) megteremtésére irányuló törekvésükben.

Barack Obama viszont, jellemző módon, a két említett oldal által gyakran és élesen bírált George H. W. Busht, s kiváltképpen annak nemzetbiztonsági tanácsadóját, Brent Scowcroftot tartotta mérvadónak a külpolitikai kérdésekben.⁷ Ami az idősebb Busht, Scowcroftot és Barack Obamát közös nevezőre hozza, az a külpolitikában képviselt ideológia-mentesség. Barack Obama esetében ez a külpolitikai megközelítés érdekes ellentétben áll a belpolitikai teljesítményével és megítélésével, hiszen a Demokrata Párton belül „balról” előzte meg Hillary Clintont a 2008-as előválasztások alatt. Igaz, hogy az elnökválasztás után több okból is „középre” húzódott. Egyrészt a történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy – legalábbis eddig – kormányozni nem lehet sem balról, sem jobbról; másrészt pedig elnökségének a 2010-es kongresszusi választásokat követő hat évében egy intranzigens republikánus párti többséggel kellett együttműkönie. Ezért nem meglepő, hogy a 2016-os választásokon a kiábrándult baloldali demokraták nem mutattak lelkesedést egy harmadik „Obama-ciklus”, azaz, Hillary Clinton elnöksége iránt.

Az Obama-adminisztráció Oroszország-politikája

Barack Obamának a nemzetközi kérdésekkel kapcsolatos távolságtartó, mondhatnánk, illúziómentes „*No drama, Obama*” felfogása a részben ön maga által generált, felfokozott várakozásokat jelentős mértékben lehűtötte. Így Európa iránt semmilyen „romantikus” érzést sem táplált, sőt egyes európai érzékenységeken minden skrupulus nélkül átlépett.⁸ Ennek legeklatánsabb példája talán a Bush-adminisztráció által tervbe vett ballisztikus rakétavédelmi elemekkel kapcsolatban – az érintettekkel való konzultáció nélkül – 2009. szeptember 17-én bejelentett döntés volt. A dátum szimbolikus jelentéssel is bírt: aznap volt a 70. évfordulója annak, hogy a Szovjetunió hátba támadta a náci Németország ellen küzdő Lengyelországot. A tervezett rakétavédelmi rendszer elemeinek befogadó országai – Csehország és Lengyelország – korábban jelentős politikai tőkét fektettek abba, hogy a saját lakosságukkal is elfogadtassák az amerikai telepítésű rendszereket, nem is szólva arról, hogy az Oroszországgal való kétoldalú kapcsolataik is sérültek az ügy miatt.⁹

Az Obama-adminisztráció – lényegében az amerikai közép- és kelet-európai politikában mindig is jelen lévő, ún. *Russia First* elvből kiindulva – a Moszkvával újraindítandó (jobb) kapcsolatok reményében nem tartotta szükségesnek, hogy előtte a közép- és kelet-európai szövetségeseivel egyeztessen. A *reset*hez fűző remények nagy része azonban illuzórikusnak bizonyult,

elsősorban azért, mert az amerikai–oroszc érdekek stratégiai szinten már többnyire nem esnek egybe. Az orosz stratégiai törekvéseket nevezhetjük az Egyesült Államokkal szembeni ún. puha ellensúlyozásnak vagy az eurázsiai regionális hegemón szerepére irányuló törekvésnek, de mindenképpen látszik, hogy – az Egyesült Államokkal szemben – Oroszország a *status quo* megváltoztatására törekszik (ami nem ellentétes az előbbi két megközelítéssel).

A *reset* kudarca elvileg nem lephette volna meg Barack Obamát, aki szinte korlátlanul hitt a racionalitásban. Márpedig az orosz vezetés, akár Dmitrij Medvegyevről, akár – kiváltképpen – Vlagyimir Putyinról legyen szó, a hatalmi egyensúly mérlegelése után hozott (orosz szempontból) rendkívül racionális döntéseket mind az orosz–georgiai háborúval, mind a krími és más ukrainai beavatkozásokkal kapcsolatban. Az Oroszországgal szembeni stratégiai kiigazítás már 2012-től folyamatos zajlik. A keményedő amerikai magatartás egyik első eleme a 2012-ben elfogadott ún. Magnyitszkij-törvény volt, amelyet azon orosz hivatalos személyek ellen hoztak, akiket a Kongresszus felelősnek talált Szergej Magnyitszkij ügyvédnek a 2009-ben, egy moszkvai börtönben bekövetkezett haláláért. E folyamatban rendkívül fontos szerepet kaptak Obama elnök 2014 nyarán Tallinnban és Varsóban elmondott beszédei, amikor az amerikai elnök hitet tett a NATO V. cikke melletti elkötelezettségéről, és gazdasági szankciókat jelentett be egyes orosz

oligarchiák és bankok ellen, majd 2016-ban – a hidegháborúból már ismert, ún. *tripwire*-elv alapján – nehézfegyverzetet telepített néhány, Oroszországgal szomszédos NATO-tagállam területére.

Végső soron, több tényezőből kiindulva felmerül, hogy a kínai és orosz pragmatikus (értsd: kizárólag érdekeken alapuló) politikai szemlélet felé mozdult el Barack Obama is. Egyrészt adva van analitikus személyisége, hiszen korábban érzelmileg erősen átitatott kérdésekben tudott mind a bel-, mind a külpolitikában hideg fejjel, távolságtartó módon dönten. Másrészt ez a hűvös racionalitás arra a felismerésre is vezethette az elnököt, hogy az Egyesült Államoknak a világban elfoglalt helyzete és súlya már nem olyan, mint volt például az 1990-es években, amikor a potenciális erőközpontok közül Oroszország az átmenet nehézségeivel küzdött, akárcsak Kína – bár az utóbbi korábban kezdte meg a (sokszor fájdalmas) kiigazítást.

Az Egyesült Államoknak a nemzetközi politikában való relatív pozícióvesztése a 2000-es évek végére egyértelmű lett – annak ellenére, hogy Amerika még mindig a világ vezető hatalma volt, és a jelek szerint még legalább néhány évtizedig az is marad. Ami megváltozott, az a nemzetközi környezet, amelyben már a főbb szövetségesek is kritikusabban viszonyulnak Washington politikájához, mint korábban. Barack Obama, a fentiekből kiindulva, a proaktívabb külpolitika helyett egy reagáló jellegű irányvonalat tett magáévá, és nem *alakítani* kívánta a világot, hanem inkább *elkerülni* az olyan

kockázatokat, amelyek az Egyesült Államokat akárcsak kétesélyes helyzetekbe is sodornák.

Jeffrey Goldberg találoán vonja le azt a konklúziót a Barack Obamáról írt, nagy terjedelmű és számos témát felölelő írásában, hogy az elnök *azért is szeretne emlékezetes maradni, amit nem tett.*¹⁰ Ezzel a mentalitással Barack Obama két másik, az Egyesült Államok történetében alapvető szerepet játszó gondolattal – mítosszal – is szakított: az egyik a „kivételességbe” vetett hit, míg a másik az amerikai „küldetéstudat”. Pedig ezek az amerikai liberális internacionalizmus két alappillére jelentik. Az elnök egyik legismertebb neokonzervatív kritikusa, Robert Kagan éppen ennek a liberális világrendnek az erózióját tartja Barack Obama tevékenysége legnagyobb hibájának, sőt szinte bűnének.¹¹

Mindemellett az elnök magatartását minden bizonnyal befolyásolta a Demokrata Párt baloldalának beavatkozásellenes hagyománya is, amelyet a legutóbbi, 2016-os elnökválasztási kampányban Bernie Sanders szenátor képviselt a leghatározottabban.

Az Obama-adminisztráció és a tágabb Közel-Kelet

A volt elnök egy olyan nemzetközi rendszerben tudta volna kiteljesíteni a politikáját, ahol mindenki – barát és ellenség egyaránt – racionális alapon gondolkodik. Ahogy egy ízben kifejtette: „Ha mindenki skandináv volna, könnyű dolgunk lenne.”¹² Éppen ezért rendkívül

frusztrálttá vált a közel-keleti politikai játszmák következtében.

A térség stratégiai egyensúlyát illetően nem tudta elképzelni, hogy a vezető szerepért versengő szunnita Szaúd-Arábia és a síita Irán számára miért nem világos, hogy együtt kell élniük a régióban, és jól el lehetne határolni az érdekeiket. A józan megegyezés helyett a térségben a Thomas Hobbes által leírt – „mindenki harca mindenki ellen” – helyzetet talált, és logikusan arra a következtetésre jutott, hogy az Egyesült Államoknak egy ilyen szituációban nincs sok keresnivalója. A líbiai tapasztalatok ugyancsak kiábrándítóak voltak. Ott nem a térségbeli nemzetek széthúzása okozta a csalódást az amerikai elnöknek, hanem az európai szövetségesek hiányos képességei és tehetetlensége – az, hogy nem tudtak politikai megoldást találni a Moammar al-Kaddáfi utáni helyzetre –, illetve a törzsi vetélkedések. Igaz, hogy végső elemzésben mind a két régió kapcsán fel lehet és fel is kell vetni az Egyesült Államok felelősségét, a Colin Powell volt nemzetbiztonsági tanácsadó és külügyminiszter által Irak 2003-as megtámadásakor hangoztatott fenntartását, az ún. *pottery barn rule*-t – azaz, aki eltört egy vázát, azé a váza.

Az Irakból és Afganisztánból való kivonulás, amely Obama elnöksége alatt ment végbe, a világ és az amerikai közvélemény többségének a támogatását élvezte – de a következményei igen súlyosak lettek, beleértve az Iszlám Állam felemelkedését. Sőt, ahogyan Jim Jones tábornok, volt nemzetbiztonsági tanácsadó

fogalmazott: az amerikai csapatok Közel-Keletről való kivonása „katasztrofális” döntés volt, amely – többek közt – az Európába irányuló tömeges migrációt okozta.¹³ Minden jel arra mutat, hogy Barack Obama a sokkal kevesebb kockázattal és felelősséggel járó *offshore balancing* stratégiát választotta közel-keleti politikája központi eleméül. A Közel-Keletről való kivonulás azonban együtt járt egy olyan hatalmi vákuum keletkezésével, amely konfliktusok és válságok melegágyává vált. A Bush-adminisztráció túlzott közel-keleti kötelezettségvállalása („nemzetépítés” és „demokráciaexport”) átadta a helyét – Bret Stevens szavaival élve – egy „törött ablak” politikának, amelyben az Obama-adminisztráció semmilyen erőteljes lépést sem tett, például a szíriai konfliktus befejezésére.¹⁴

Obama elnök közel-keleti tevékenysége kezdettől fogva a Bush-adminisztráció politikájának a tagadására épült. A republikánus kormányzat túlságosan tágan meghatározott és ellentmondó retorikával alátámasztott térségbeli politikája 2008-ra egyértelműen zsákutcába jutott. Az új elnök egyik első útja Egyiptomba vezetett, ahol Barack Obama egy új irányvonalat jelentett be: „Azért jöttem Kairóba, hogy az Egyesült Államok és a világ összes muszlimja közötti kapcsolatokat új alapra helyezzem – olyanra, amely a kölcsönös érdeken és kölcsönös tiszteleten alapul...” Hangsúlyosan beszélt arról, hogy az Egyesült Államok és az iszlám nem ellenségek: Amerika a szélsőségek ellen harcol, sohasem magával az iszlámmal.¹⁵

Az elnök Közel-Kelettel kapcsolatos stratégiai víziójának elemét alkotta az amerikai katonai és politikai „lábnyom” méretének radikális csökkentése, bízva a helyi politikai szereplők kompromisszumképességében és józan belátásában. Ennek jegyében Washington meglehetősen passzív maradt az „arab tavasz” eseményei során. Obama elnök szimpatizált ugyan a tömegmozgalmak céljával, a korábbi autokratikus rendszerek nyitottabbá tételével, de tartózkodott attól, hogy támogassa is a változást követelő erőket. Az „arab tavasz” így kényelmetlen dilemma elé állította az elnököt: alapjában véve az amerikai értékek és érdekek kerültek egymással szembe.¹⁶ Barack Obama a kivárást választotta – ahogy Richard Perle fogalmazott az elnök kül- és biztonságpolitikájával kapcsolatban: ő volt a „fő habozó” (*ditherer-in-chief*).¹⁷

A távolságtartással többek közt azt érte el Barack Obama, hogy a hitelessége megrendült az Egyesült Államok hagyományos közel-keleti autokrata vezetői körében – Szaúd-Arábiától kezdve a Perzsa-öböl államain keresztül Egyiptomig. Ez utóbbi esetben az évtizedekig Washington megbízható szövetségésének számító Hoszni Mubarak sorsa iránti közömbösség volt az, ami a közel-keleti szövetségés államok vezetőit aggodalommal töltötte el.¹⁸ (Igaz, Washington később Szaúd-Arábiát támogatta a Jemen elleni akciókban – az erkölcsi fenntartások ellenére.) Az amerikai vezetés hitelessége aztán újabb csorbát szenvedett a szíriai konfliktus idején. Továbbá az Egyesült Államok által maga után hagyott, korábban

említett vákuum kedvező feltételeket teremtetett az Iszlám Állam megerősödésére és a különböző – elsősorban – szektárius ellentétek kiéleződésére Irakban.

Szíria

Az „arab tavasz” idején okozott „kár” túlmutatott a közel-keleti térségen: Barack Obama szavainak és rajtuk keresztül az egész Egyesült Államoknak a hitelessége kérdőjeleződött meg. Az elnök 2013. szeptember 10-én mondott beszédében leszögezte, hogy

Amikor diktátorok atrocitásokat követnek el [utalás a Bassár el-Aszad elnök által elrendelt, vegyi fegyverekkel végrehajtott támadásra], akkor a világtól függnek, hogy az félrenéz-e addig, amíg ezek a szörnyű képek kitörlődnek az emlékezetből. ... A kérdés most az, hogy mit kíván az Egyesült Államok és a nemzetközi közösség tenni. ... Határozott véleményem, hogy az Egyesült Államok nemzetbiztonsági érdeke az, ha az Aszad-rezsim vegyifegyver-használatára célzott katonai csapással válasszol.¹⁹

Aszad elnök tehát a vegyi fegyverek használatával átlépte Obama elnök metaforikus „vörös vonalát”.

Barack Obama azonban a korábbi esetek alapján arra a megállapításra jutott, hogy semmilyen amerikai katonai válaszlépés nem segítene a helyzeten. Így azzal érvelt a hadi cselekmények elmaradása mellett, hogy a bombázások szükségképpen érintenék a polgári lakosságot is, és csak eszkalálnák az erőszakot Szíriában,

mivel az Aszad ellenzéke melletti fellépés a szíriai elnök támogatói (így például Irán) részéről még jelentősebb katonai segítséget vonna maga után – azaz a pusztító erők egy magasabb szinten kerülnének egyensúlyba. Ráadásul, egy politikailag is megerősödött ellenzék még kevésbé hajlana kompromisszumra. A korábbi elhatározástól való visszalépést segítette a brit Parlamentben lezajlott szavazás, amely során a képviselők többsége az Egyesült Királyság katonai fellépése ellen foglalt állást.²⁰ Ezt követte az amerikai Kongresszus „véleményének” a kikérése, amely – a testület összetétele alapján „borítékolhatóan” – elutasító lett. A Kongresszus bevonása egyértelműen csak ürügyül szolgált: az amerikai elnöknek mint a fegyveres erők főparancsnokának alkotmányos joga egyedül dönteni korlátozott idejű amerikai katonai beavatkozásokról.

Az elnök döntésének egyik nem szándékolt következménye Oroszországnak a szíriai konfliktusban való megjelenése volt. Moszkva először a szíriai vegyi fegyverek használatának beszüntetését célzó lépésekben működött közre: a 2013. szeptemberi G20-as csúcson Vlagyimir Putyin és Barack Obama megegyezett abban, hogy a szíriai vegyi fegyvereket nemzetközi ellenőrzés alá kell helyezni. Később Szergej Lavrov orosz külügyminiszter azt javasolta, hogy Damaszkusz adja fel a vegyi fegyvereit. Az Aszad-rezsim végül csatlakozott is a vegyi fegyverekről szóló konvencióhoz (*Chemical Weapons Convention*), s annak megfelelően lemondott e fegyverfajta használatáról: kötelezettséget

vállalt arra, hogy 10 éven belül megsemmisíti a vegyifegyverkészleteit, valamint a katonai célú termelést polgári célúvá alakítja át.

Oroszország utóbb katonai erővel is megjelent a térségben. A jelek szerint Moszkva nem csupán a katonai akciókban, hanem a politikai rendezésben is tevékeny részt kíván vállalni, amit a 2017. januári asztanai békéltető tárgyalások előkészítésében és az egyeztetéseken való részvétele is bizonyít. Mindez hozzásegítette Vlagyimir Putyint az orosz nagyhatalmi ambíciók alátámasztásához, és komolyan erősítette a tárgyalási pozícióit az Egyesült Államokkal szemben, amennyiben a szíriai rendezésben való együttműködést (vagy együtt nem működést) ütőkártyaként játszhatja ki, s nem csupán a közel-keleti térséget illetően.

Irán

Barack Obama még elnökjelöltként arra a pragmatikus álláspontra helyezkedett, hogy adott esetben közvetlenül tárgyalna az iráni vezetőkkel, akiket a liberális és a neokonzervatív külpolitikai elit egyaránt nemzetközi páriákként kezel. Igaz, erre végül nem került sor, de az iráni rezsimmel az 5+1 keretben²¹ folytatott tárgyalások eredményeként megszületett a 2015-ös bécsi átfogó megállapodás. A demokrata elnök külpolitikáját alapvetően helyeslő szakértők szerint az egyezmény valószínűleg Barack Obama legjelentősebb külpolitikai eredménye.²²

Az Iránnal kötött megállapodás kiindulópontját az Obama-adminisztráció

azon véleménye jelentette, hogy a teheráni rezsim bukására nem lehet számítani. E nézet okai között szerepelt egyfelől, hogy szankciókkal nem lehet kívülről megbuktatni rezsimeket, másfelől pedig, hogy a 2009-es iráni elnökválasztáson megjelent „zöld mozgalom” is erőtlenné bizonyult (Washington gondosan tartózkodott a mozgalom támogatásától). Harmadrészt, az iráni nukleáris és rakéta-program folytatása azzal fenyegetett, hogy Izrael – amely Teherán potenciális nukleáris képességét a saját létére fenyegetőnek érezte²³ – esetleg preventív katonai csapást próbál mérni az iráni nukleáris létesítményekre. A lépés pedig még a legoptimistább forgatókönyv szerint is olyan általános közel-keleti háborút robbanthatott volna ki, amelyből az Egyesült Államok erkölcsi és stratégiai okokból sem maradhatott volna ki. Ahogy azonban Barack Obama fogalmazott: „volt egy türelmes és fegyvelmezett stratégiára épülő okosabb megoldás, ... amelyben a világ együttműködött velünk...”²⁴

Korábban, a Prágában elmondott és elsősorban a nukleáris fegyverek kérdésével foglalkozó beszédében az elnök Iránnal kapcsolatban hasonló hangnemet használt:

Az adminisztrációm Irakkal a közös érdekeken és kölcsönös tiszteleten alapuló párbeszédet kíván folytatni. Hiszünk a párbeszédben. ... Hadd tegyem [azonban] egyértelművé: Irán nukleáris és ballisztikusrakéta-tevékenysége valódi veszélyt jelent, nem csupán az Egyesült Államokra, hanem Irán szomszédjaira és a szövetségeseinkre is.²⁵

A megállapodás, természetesen, nem hozott végső megoldást a kérdésben, de rávilágított az „Obama-doktrína” lényegére: multilateralizmus és prudencia a nemzetközi kapcsolatokban. A szerződés, magától értetődően, nem elégitett ki mindenkit. A bírálatok egyik része technikai jellegű, a másik stratégiai-politikai volt. Az előbbieik közé tartozik az a megállapítás, hogy az egyezmény mindössze kitolja az iráni nukleáris képességek megszerzésének idejét, mert Teherán továbbra is elkötelezett a nukleáris programja „ipari méretűvé” fejlesztésében, és erre képes lesz akkor is, ha a megállapodás kitart az abban foglalt 15 évig. Az utóbbi érvek között pedig megtalálható Teherán középhatalmi, sőt regionális hegemón szerepre való aspirációja, és az aránylag rövid időre szóló megállapodás burkoltan akár ennek elismerésének az előjátékát is képezheti.

Az izraeli–palesztin kérdés

Barack Obama párbeszédre törekvő politikájának egyik kudarcát az amerikai–izraeli kapcsolatok alakulása, illetve a két vezető személyes viszonya jelentette. Általános politikai síkon Washingtonnak nem sikerült előremozdítania az izraeli–palesztin konfliktus megoldását, s ez nagy részben az izraeli kormány településpolitikájából adódott. Benjamin Netanjahu miniszterelnök több ízben is az amerikai adminisztrációt megkerülve fordult az Egyesült Államokban működő zsidó érdekcsoportokhoz, illetve az Izraellel stratégiaiilag és erkölcsileg

megértőbbnek mutakozó Kongresszushoz támogatásért, illetve azért, hogy így gyakoroljon nyomást a Fehér Házra és a State Departmentre.

Az Obama-adminisztráció azonban szilárdan ellenállt a nyomásnak: John Kerry külügyminiszter ismételten kifejtette a hivatalos amerikai álláspontot: egy olyan kétállami megoldást, amelyhez végre kell hajtani az ENSZ BT 242. számú határozatát, amely az ún. hatnapos háború után (1967) arról rendelkezett, hogy Izraelnek el kell hagynia a megszállt területeket. Az amerikai adminisztráció 2016 végén arra a szokatlan, bár nem példa nélkül álló lépésre szánta el magát, hogy a Biztonsági Tanácsban nem vétőzta meg a telepítési politika miatt Izraelt elítélő 2334. számú határozatot. Washington korábban figyelmen kívül hagyta Izrael tiltakozását az iráni nukleáris egyezménnyel kapcsolatban is. A mérleg másik oldalán azonban az Obama-adminisztráció 2016-ban minden korábbinál nagyobb – 10 évre összesen 38 milliárd dollár értékű – katonai segélyprogramot hagyott jóvá. Mégis az izraeli az egyike azon kormányoknak, amelyeknek nincs ellenére a washingtoni adminisztrációváltás. Benjamin Netanjahu feltehetően sok mindenben nem ért egyet a magát baloldalinak valló izraeli újságíróval, Ari Shavittal, de minden bizonnyal osztja az utóbbi azon véleményét, mely szerint „az Obama-adminisztráció újfent bizonyította [Hoszni Mubárak egyiptomi elnök »cserbenhagyásával«], hogy az ellenségei legjobb barátja, és a barátai legnagyobb ellensége”.²⁶

Nemzetközi terrorizmus

A tágabb Közel-Keleten a legközvetlenebb fenyegetést az Egyesült Államok és szövetségesei (regionális) érdekeire a szélsőséges iszlám erők megerősödése és az Iszlám Állam megjelenése jelentette. Az Obama-adminisztráció, tanulva az elődje példájából, sokkal pontosabban és szűkebben határozta meg a szélsőséges iszlám terrorizmusa elleni küzdelem paramétereit. Az iszlám radikalizmus ikonikus alakjának, Oszáma bin Ládennek a kézre kerítése volt az egyik elsődleges célja az új demokrata vezetésnek. Bár kérdéses, hogy az élete utolsó éveiben szinte teljes elszigeteltségben élt bin Láden mennyire volt még mindig az al-Káida tényleges feje, az Egyesült Államok ellen korábban elkövetett merényletek szellemi atyjaként különleges, jelképes helyet foglalt el Washingtonnak a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben. A 2011. március 2-án végrehajtott kommandóakció jelentősen megnövelte az Obama-adminisztráció hitelességét a szélsőséges iszlám elleni harc terén.

Barack Obama az amerikaiak kisebb közel-keleti „lábnyoma” szellemében a terrorista szervezetek elleni küzdelmet elsősorban dróntámadásokkal folytatta – az elesett terrorista vezetők és harcosok száma alapján elég jelentős sikerrel. Az Obama-féle hadviselés magját a drónok mellett a különleges egységek és a helyi szövetségesek bevetése jelentette. Ennek megvolt az az előnye, hogy az amerikai veszteségeket minimálisra tudta csökkenteni, s – részben ezzel – biztosítani

tudta az amerikai közvélemény támogatását ebben a kérdésben. Immár nem szerepelt a közel-keleti célok között a terroristák legyőzése után a helyi nemzetépítés. Igaz, hogy ez elég jelentős különbség George W. Bush céljaihoz képest, de a két adminisztrációnak a nemzetközi terrorizmus veszélyeivel kapcsolatos felfogása sokkal több folyamatosságot mutat, mint azt sokan feltételezik.

A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemmel összefonódott Irak-politika több kérdést is felvet. Visszatérő kritika az Obama-adminisztrációval szemben, hogy az iraki kivonulást túl gyorsan hajtotta végre, kevés figyelmet szentelve a lehetséges következményeknek. Pedig ezek egyike volt az Iszlám Állam megerősödése Irak északi területein.²⁷ Obama elnök a jelek szerint kezdetben alábecsülte az Iszlám Állam jelentette fenyegetést és azt, hogy az milyen nemzetközi támogatást tud kapni. Az Iszlám Állam térnyerésével párhuzamosan Barack Obama ígéretet tett annak „meggyengítésére, legyőzésére és elpusztítására” („*degrading, defeating and destroying*”), ám a gyakorlatban Washington politikája – a megígért radikális intézkedésekkel ellentétben – kimerült a feltartóztatásban, vagy más szavakkal, egy korlátozott fellépésben.²⁸ Az elnök azonban felismerte, hogy viszonylagos *ad hoc* válaszok nem kielégítőek; 2015 februárjában egy „csúcstalálkozót” hívott össze az erőszakos szélsőségesség elleni küzdelem összehangolására. A találkozó során egy hárompontos elképzelést terjesztett elő. Ennek lényege:

- a terrorista ideológiák diszkreditálása;
- a politikai és gazdasági sérelmek okainak feltárása; és
- a kormányzati munka javítása olyan országokban, amelyekből az Iszlám Állam követőket toboroz.²⁹

Az „Obama-doktrínára” jellemző politikai megoldás, valamint a racionálisan gondolkodó vezetőkkel való párbeszéd elméletileg igazolható, de Obama elnök – mint több más esetben (például az iszlámmal folytatandó párbeszéd terén) – egyrészt nem tett jelentős erőfeszítéseket az elveknek a gyakorlatba való átültetésére, másrészt pedig homályban hagyta, hogy például miként kívánja „diszkreditálni” az irracionális szélsőséges ideológiákat, illetve a „kormányzati munkát” miként kívánja javítani „nemzetépítés” és „demokráciaexport” nélkül. Az elvek egy másik, szimbolikus ügyben is csupán elvek maradtak. Barack Obama az elnökválasztási kampány során ismételtlen ígéretet tett arra, hogy elnökségének „első napján” elrendeli a guantánamói börtön felszámolását. Már akkor számos kétség merült fel a kivitelezhetőséggel kapcsolatban (például: nem jöhetett szóba az Egyesült Államok egyik tagállamának a területére való átszállításuk sem, akár csak a „rendes” bíróság elé állításuk, stb.). A guantánamói börtön most is működik; az Obama-elnökség alatti egyetlen változás az lett, hogy kevesebb a fogvatartott, mint korábban, de ez a fogva tartás körüli nemzetközi jogi kérdéseken, valamint az Egyesült Államok unilateralista jogi megközelítésén semmit sem változtat.

„Ázsia felé fordulás vagy kiegyensúlyozás”

Meglehetősen erős érvek szólnak amellett, hogy Barack Obama az elnöksége egyik maradandó „örökségéül” egy új csendes-óceáni és ázsiai politikát szánt. A canberrai ausztrál parlamentben 2011. november 17-én elmondott beszédében nem is fogalmazhatta volna meg egyértelműbben azt, hogy az Egyesült Államok számára a jelenben és a jövőben is az a térség a prioritás.

Az erre a régióra irányuló új fókuszunk egy alapvető igazságot tükröz – az Egyesült Államok [akárcsak] a múltban, mindig is csendes-óceáni nemzet marad... Elnökként ezért céltudatos és határozott stratégiai döntést hoztam: az Egyesült Államok mint csendes-óceáni nemzet nagyobb és hosszabb távú szerepet fog játszani a térség és annak jövője alakításában.³⁰

A „pivot to Asia” [„Ázsia felé fordulás”] bejelentése legalább két erőközpontban aggodalmat keltett.

Európában sokan úgy vélték, hogy az Obama-adminisztrációnak a kontinens iránti, különösen az első ciklusára jellemző, amúgy is lanyha érdeklődése még jobban csökkenni fog. A következőtésnek részben az a Barack Obama által többször hangoztatott elképzelés adott nyomatókat, mely szerint az Egyesült Államok túlságosan sok kötelezettséget vállalt a múltban, s Washingtonnak racionalizálnia kell a vállalásait. Az európai félelem egyfajta – vélt vagy valós – „nullaösszegű” játékra alapozódott: az obamai

gondolatmenetből logikusan következett, hogy ha az Egyesült Államok valahol növeli a kötelezettségvállalásait, akkor máshol csökkenteni kell azokat. A Fehér Ház részben ezekre az aggályokra válaszolt, de azért burkoltan figyelmeztette az európaiakat, amikor kijelentette, hogy talán túlságosan nagy figyelmet kaptak a múltban, és a „pivot” helyett a „rebalance”, azaz a „kiegyensúlyozás” kifejezést kezdte el használni.

Akármelyik kifejezést is nézzük, a valóság tartalmuk kevesebb volt, mint amennyit ígértek. Először is, az Egyesült Államoknak nem volt hová „fordulatot” végrehajtania, ugyanis az amerikai katonai, gazdasági és politikai jelenlét érdemileg nem csökkent a Csendes-óceán térségében és Kelet-Ázsiában – miközben, például, az amerikaiak európai katonai jelenléte a hidegháborút követő két évtizedben drámai mértékben visszaesett. Katonailag valóban történt jelentősnek mondható fejlesztés: például több tengeralattjáró került Guamra, több F-22-es harci gépet rotáltak Japánon keresztül, partra szállító hajóegységeket küldtek Szingapúrba, Washington szabadkereskedelmi megállapodást kötött Szöullal, és a korábbinál nagyobb lendületet adott a csendes-óceáni partnerségi (*Trans-Pacific Partnership*, TPP) tárgyalásoknak.

Ám ezek a változtatások összességükben nem voltak jelentős mértékűek, és leginkább csak arra voltak jók, hogy növeljék Kína aggályait, amelyeket Obama elnök már korábban is táplált. Egyrészt azzal, hogy fogadta a dalai lámát, másrészt, hogy 2010-ben fegyvereket adott

el Tajvannak, harmadrészt pedig, hogy Kínát az internethasználat akadályozásával vádolta – azon „hagyományosnak” tekinthető amerikai kifogás mellett, hogy Peking mesterségesen alacsonyan tartja a renminbi árfolyamát, és ezzel jogosulatlan előnyre tesz szert a kétoldalú kereskedelemben. Az elnök mellett külügyminisztere, Hillary R. Clinton is növelte a kínaiaknak az Egyesült Államokkal szembeni gyanakvását, sőt az annál is erősebb negatív érzelmeit, amikor az ASEAN regionális konferenciájának Hanoiban tartott ülésén, 2010. július 23-án nyomatékosan leszögezte, hogy a Dél-kínai-tenger nem képezheti senkinek sem a „beltengerét”. Washington a kelet-kínai-tengeri szigetek (Szenkaku- és Tiaojü-sziget) hovatartozásáról folytatott vitában is Kína ellen foglalt állást, és Japán mellé állt. Ha mindehhez hozzáadjuk azt, hogy az Obama-adminisztráció folytatta a Bill Clinton elnöksége alatt kezdett közeledést Vietnam felé, akkor logikusnak tűnt a kínai vezetés számára, hogy a „pivot” vagy „rebalance” gyakorlatilag a Kína feltartóztatására vagy bekerítésére irányuló politika fedőneve.

A másik oldalon viszont úgy látták, hogy Kína vonakodik az Egyesült Államokkal együttműködni olyan kérdésekben, mint például az észak-koreai nukleáris ambíciók elfojtása, a tömegpusztító fegyverek további elterjedésének megakadályozása, a regionális konfliktusok kezelése, a klímaváltozás lassítása vagy megállítása.³¹ Különösen az Észak-Koreát és Iránt illető kínai politika váltott ki ingerültséget Washingtonban. Úgy tűnt

számukra, hogy a „remetekirályságba” több kínai áru és befektetés irányul, mint korábban, így az amerikai szankciók hatástalanok maradnak. Részben hasonló volt a helyzet Iránnal kapcsolatban is, legalábbis a szankciók kérdésében: Peking illegitimnek tartotta azokat, és egyre nagyobb volumenű energiaszállítmányokat vett át Teherántól. Kicsit tágabb értelemben: az Obama-adminisztráció hiányolta Kína részéről a Robert Zoellick által megfogalmazott „felelős részvnyes” magatartást, azaz a válságócok közös megszüntetését.

Ennek egyik példája Líbia volt, amelynek kapcsán Kína az ENSZT BT-ben tartózkodott a katonai akció megszakításánál, és később „árulásnak” minősítette, amikor a NATO-gépek támadást intéztek Moammar al-Kaddáfi rezsimje ellen. Még ennél is nyíltabban lépett fel Peking az amerikai érdekek ellen, amikor Oroszországgal karöltve ellenezte a Bassár el-Aszad elleni, a Nyugat által szorgalmazott keményebb fellépést. Egyszóval az amerikai álláspont az volt, hogy Kína nem hajlandó együttműködni a multilaterális intézményekben, és végző soron hasonló nagystratégiát folytat, mint Oroszország: célja a nemzetközi *status quo* megváltoztatása a Nyugat – s benne elsősorban az Egyesült Államok – kárára. Amikor Mike Green megvonta az Obama-adminisztráció csendes-óceáni és kelet-ázsiai politikájának a mérlegét, jogosan jutott arra a következtetésre, hogy a Kínához fűződő nagyhatalmi viszonyt annak ellenére sem sikerült javítani, hogy Barack Obama szóban kiállt a Hsz

Csin-ping kínai elnöknek „a nagyhatalmi viszonyok új modelljéről” szóló elgondolása mellett, amely a szakértő szerint mindössze kínai–amerikai „közösködés” lenne az ázsiai területek fölött.³²

Konklúzió

Sokan feltették már a kérdést, hogy létezett-e Obama-doktrína. A történészek, politológusok, valamint a kül- és biztonságpolitikával foglalkozó szakemberek többsége bizonytalan a válasz tekintetében. Noha egyetlen korábbi elnök sem folytatott „tisztán” realista vagy liberális internacionalista külpolitikát, Barack Obama e téren tapasztalt „eklekticizmus” szembetűnőbb, mint az elődeié. Így a kérdésre a válasz egyszerre igen és nem. Nem volt Obama-doktrína olyan értelemben, ahogy létezett például Truman-doktrína, de volt Obama-doktrína olyan értelemben, ahogy időnként Reagan-doktrínáról is beszélünk, noha Ronald Reagan soha nem azonosította tétélesen annak elemeit.

Egy másik általános kérdés, hogy rendelkezett-e Barack Obama (nagy)stratégiával?³³ A válasz erre szintén lehet igen is, nem is. Az előbbi esetben hivatkozni lehet az Obama-adminisztrációnak a külföldi kötelezettségek csökkentésére, a multilaterális intézmények használatára, az Egyesült Államokra nehezedő „tehernek” a szövetségeseikkel történő arányosabb elosztására, valamint az Amerika presztízsének helyreállítására irányuló általános törekvésére. Mindehhez járult a „visszaütés”: az, hogy

az Egyesült Államok – ellentétben az előző adminisztráció preventív stratégiájával – csak akkor mozdult, ha valahol olyan kihívás érte, amely elől nem lehetett kitérni. A stratégia kérdésében adható „nemet” azzal lehet árnyalni, hogy ha meg is fogalmazott az Obama-adminisztráció átfogó elveket, azokat sok esetben nem ültette át a gyakorlatba – a kockázatvállalás elkerülése érdekében, Obama elnök „*Don't do stupid stuff*” maximájának szellemében.

A kézirat lezárásának ideje: 2017. március 17.

Jegyzetek

- 1 Leslie H. Gelb: „The Elusive Obama Doctrine”. *The National Interest*, Vol. 28. No. 5. (2012). 20. o.
- 2 Samantha Power 2002-ben publikálta az *A Problem from Hell: America and the Age of Genocide* c. könyvét, amelyben a 20. századi genocídiumokra adott amerikai válaszokkal foglalkozott.
- 3 Jeffrey Goldberg: „The Obama Doctrine”. *The Atlantic*, Vol. 160. No. 3. (2016). 78. o.
- 4 Robert Gates 2011. június 10-én Brüsszelben elmondott beszédét lásd: „Remarks by Secretary Gates at the Security and Defense Agenda, Brussels, Belgium”. *U.S. Department of Defense*, archive.defense.gov/Transcripts/Transcript.aspx?TranscriptID=4839, 2011. június 10.
- 5 A walesi NATO-csúcsertekezlet záródokumentumát lásd: „Wales Summit Declaration”. *NATO*, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, 2014. szeptember 5.
- 6 „Barack H. Obama – Nobel Lecture”. *Nobel-prize.org*, https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2009/obama-lecture.html, 2009. december 10.
- 7 Goldberg: i. m. 78. o. A két politikus közös memoárját lásd: George H. W. Bush – Brent Scowcroft: *A World Transformed*. New York: A. A. Knopf, 1998. Magyar fordításban: *Átalakított világ*. Budapest: Antall József Tudásközpont, 2014. Brent Scowcroft pályaképéről lásd: David F. Schmitz: *Brent Scowcroft. Internationalism and Post-Vietnam War American Foreign Policy*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2011.
- 8 Anne Applebaum szerint az Obama-adminisztráció első négy évében senki, még maga az elnök sem vette komolyan Európát. „Obama and Europe. Missed Signals, Renewed Commitments”. *Foreign Affairs*, Vol. 94. No. 5. (2015). 38. o.
- 9 Az amerikai döntést kommentálva az akkori lengyel külügyminiszter, Radosław Sikorski – némileg túlzóan, de a lengyel érzelmeket valószínűleg hüen kifejezve – arról beszélt, hogy az amerikai–lengyel szövetség „értéktelenné” vált. Bret Stephens: „What Obama Gets Wrong. No Retreat, No Surrender”. *Foreign Affairs*, Vol. 94. No. 5. (2015). 14. o.
- 10 Goldberg: i. m. 90. o.
- 11 *Has Obama Made the World a More Dangerous Place? The Munk Debate on U.S. Foreign Policy*. Toronto: Anansi Press, 2015. xi. o.
- 12 Goldberg: i. m. 80. o.
- 13 Jim Jones nyugalmazott tábornok a *CNN* „State of the Union” műsorában, 2017. február 19-én.
- 14 *Has Obama Made the World a More Dangerous Place?* xi. o. A *Süddeutsche Zeitung* az amerikai Közel-Kelet-politikáról sokkal élesebben fogalmazott: „Az Egyesült Államok elnöke, aki egykor a Közel-Kelet seriffje volt, még mindig ott van ugyan, de csak zsebkéssel. Ez senkiben sem kelt tiszteletet vagy félelmet. Az amerikai világhatalomnak már semmi mondanivalója sincs a Közel-Keleten. A szövetségesei nem veszik komolyan, az ellenfelei pedig még kevésbé.” Idézi: John Vinocur: „Europe Flounders to Fill the Void Left by America”. *The Wall Street Journal*, 2016. október 11. A12.
- 15 „Remarks by the President at Cairo University, 6-04-09”. *The White House*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>, 2009. június 4.

- 16 Mark Lynch: „Obama and the Middle East. Rightsizing the U.S. Role”. *Foreign Affairs*, Vol. 94. No. 5. (2015). 23. o.
- 17 Richard Perle: „Ditherer-in-Chief”. *Foreign Policy*, (2013. július–augusztus). 12–13. o. A cím szójáték, amely a *commander-in-chief*re, azaz a főparancsnokra utal.
- 18 Az Egyesült Államok korábban is megpróbálta az egyiptomi elnököt komolyabb reformok bevezetésére rábírní, de Hoszni Mubárak elutasította az amerikai nyomásgyakorlást, és azt követően George W. Bush adminisztrációja nem erőltette az ügyet. Condoleezza Rice: *Washingtoni emlékeim*. Budapest: Antall József Tudásközpont, 2016. 342–343. o.
- 19 „Remarks by the President in Address to the Nation on Syria”. *The White House*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/09/10/remarks-president-address-nation-syria>, 2013. szeptember 10.
- 20 Lásd például: „Kerry Knocks Another Ally; Cites Britain for Stall on Syria ‘Red Line’”. *Fox News online*, www.foxnews.com/politics/2017/01/06/kerry-knocks-another-ally-cites-britain-for-stall-on-syria-red-line.html, 2017. január 6.
- 21 Az ENSZ Biztonsági Tanácsának öt állandó tagja (az Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Kína és Oroszország), valamint Németország.
- 22 Így véli többek közt Anne-Marie Slaughter és Fareed Zakaria. Lásd: *Has Obama Made the World a More Dangerous Place?* 15–16. és 36. o.
- 23 Lásd többek közt Benjamin Netanjahu izraeli miniszterelnöknek a 2015. március 3-án az amerikai Kongresszus mindkét háza előtt elhangzott beszédét. *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=wRF1cdw4IAY>, 2015. március 3.
- 24 *The Economist*, 2016. január 16. 13. o.
- 25 „Remarks by President Barack Obama in Prague as Delivered”. *The White House*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-prague-delivered>, 2009. április 5.
- 26 Idézi: Stephens: i. m. 16. o.
- 27 Antony Blinken, Joe Biden alelnök akkori nemzetbiztonsági tanácsadója az Obama-adminisztráció optimizmusának hangot adva 2012-ben kijelentette, hogy „Vitán felül áll, hogy Irak ma kevésbé erőszakos, demokratikusabb és nagyobb jólétben él, és az Egyesült Államok nagyobb gondot fordít [az országra], mint az utóbbi időben bármikor.” Idézi Stephens: i. m. 13. o.
- 28 Jessica Stern: „Obama and Terrorism. Like I or Not, the War Goes on”. *Foreign Affairs*, Vol. 94. No. 5. (2015). 68. o.
- 29 Uo. 69. o.
- 30 „Remarks by President Obama to the Australian Parliament”. *the White House*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament>, 2011. november 17. Hillary R. Clinton külügyminiszter a látogatással egy időben közölt írást. Lásd: Hillary Clinton: „America’s Pacific Century”. *Foreign Policy*, <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>, 2011. október 11. 56–63. o.
- 31 Thomas J. Christensen: „Obama and Asia. Confronting the China Challenge”. *Foreign Affairs*, Vol. 94. No. 5. (2015). 31. o.
- 32 Mike Green: „The Legacy of Obama’s ‘Pivot’ to Asia”. *Foreign Policy*, <http://foreignpolicy.com/2016/09/03/the-legacy-of-obamas-pivot-to-asia/>, 2016. szeptember 3.
- 33 A kérdésről részletesebben lásd: Daniel Drezner: „Does Obama Have a Grand Strategy?”. *Foreign Affairs*, Vol. 90. No. 4. (2011). 57–68. o.